

σμένων αναγκαίων προϋποθέσεων και στη συνέχεια απαιτεί τη χρήση συγκεκριμένων τρόπων και τεχνικών διδασκαλίας, οι κυριότερες από τις οποίες περιέχονται στο κεφ. 3.9 της παρούσης εργασίας.

3.5 Γλωσσική διδασκαλία και νέες τεχνολογίες

Σύμφωνα με την παραδοσιακή μέθοδο που κυριάρχησε, όπως ήδη αναφέραμε, για πολλούς αιώνες στον χώρο της γλωσσικής διδασκαλίας, τα βασικά μέσα υλοποίησης της διδακτικής διαδικασίας ήταν ο λόγος του δασκάλου, ο πίνακας και το διδακτικό εγχειρίδιο. Το επόμενο βήμα στη χρήση νέων μέσων για υποβοήθηση του γλωσσικού μαθήματος σημειώθηκε στα μέσα περίπου του 20^{ού} αιώνα, όταν άρχισε να υιοθετείται συμπληρωματικά και η χρήση των λεγόμενων εποπτικών μέσων διδασκαλίας, όπως ήταν για παράδειγμα τα διάφορα φυσικά ή τεχνητά αντικείμενα, οι χάρτες, τα σχεδιαγράμματα, οι ποικίλων ειδών εικόνες και γραφικές απεικονίσεις, οι συσκευές προβολής εικόνων, παραγωγής ήχων ή τα διάφορα σύνθετα μέσα, όπως είναι το βίντεο, η τηλεόραση, η μηχανή προβολής ταινιών κ.ά. Τα μέσα όμως αυτά, των οποίων κανείς δεν αμφισβητεί την προσφορά και την παιδευτική αξία ακόμη και σήμερα, χαρακτηρίζονται ωστόσο από το μειονέκτημα της περιορισμένης εμβέλειας, η οποία δεν τους επιτρέπει να υπερβαίνουν τα όρια της συγκεκριμένης τάξης στην οποία διεξάγεται η διδασκαλία (Μήτσης 1995 & 1996).

Η μεγάλη όμως αλλαγή στον συγκεκριμένο τομέα εμφανίζεται στη δεκαετία του 1980, εποχή κατά την οποία αναπτύχθηκαν, και μάλιστα με ιλιγγιώδεις ρυθμούς, οι νέες τεχνολογίες, γνωστές ως ΤΠΕ (τεχνολογίες της πληροφορίας και των επικοινωνιών), οι οποίες επέβαλαν ανακατατάξεις σε παγκόσμιο επίπεδο, μετέβαλαν τον τρόπο επικοινωνίας μεταξύ ατόμων, ομάδων και λαών και δημιούργησαν νέους τρόπους παραγωγής και διάδοσης της γνώσης. Η χρήση των υπολογιστών και το διαδίκτυο καλύπτουν από τότε και στο εξής όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, από την εργασία μέχρι τη διασκέδαση και από την ατομική ενασχόληση μέχρι την επικοινωνία, την επαφή και συνεργασία μεταξύ ατόμων ή ομάδων που βρίσκονται στον ίδιο χώρο ή που ζουν σε διαφορετικά μέρη του κόσμου (Μήτση 2015, Μήτσης 2004).

Η γενικευμένη χρήση των νέων τεχνολογιών στην καθημερινή εργασιακή και ατομική πρακτική, δεν θα μπορούσε, όπως είναι φυσικό, να αφήσει ανεπηρέαστο τον ευαίσθητο χώρο της εκπαίδευσης, στον οποίο μάλιστα άσκησε θετική επίδραση, αφού οι εξελίξεις έδειξαν ότι η χρήση των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία συνέβαλε αποφασιστικά στη βελτίωση της μάθησης, και μάλιστα όχι μόνο σε ποσοτικό, αλλά προπάντων σε ποιοτικό επίπεδο.

Κατά το παρελθόν, κάθε μαθησιακή δραστηριότητα ή διδακτική παρέμβαση, που απέβλεπε πρωτίστως στο να καταστήσει τον μαθητή κάτοχο κάποιας συγκεκριμένης γνώσης ή δεξιότητας, σχεδιάζοταν και πραγματοποιούνταν κυρίως από τον εκπαιδευτικό, στο πλαίσιο μιας εκπαιδευτικής αντίληψης και πρακτικής που είναι γνωστή ως «*δασκαλοκεντρικό μοντέλο*» διδασκαλίας, το οποίο μάλιστα προσέδιδε στον μαθητή έναν απολύτως παθητικό ρόλο (Κυριαζής & Μπακογιάννης 2003, Μήτσης 1996). Η ευρεία όμως εξάπλωση των ΤΠΕ και η άμεση διείσδυσή τους στον χώρο της εκπαίδευσης δημιούργησαν μια νέα πραγματικότητα στην οποία οι ρόλοι διδασκόντων και διδασκομένων μεταβάλλονται αιφνίδια. Ο διδάσκων παύει πλέον να αποτελεί την αυθεντία, τον κυρίαρχο δηλαδή παράγοντα της διδασκαλίας και μετατρέπεται σε διαμεσολαβητή της μαθησιακής διαδικασίας, η οποία χαρακτηρίζεται πλέον ως μαθητοκεντρική. Με λίγα λόγια, στο πλαίσιο των νέων συνθηκών, ο μαθητής τοποθετείται στο κέντρο του μαθήματος και αντιμετωπίζεται ως ο κύριος συντελεστής της όλης διδακτικής διαδικασίας. Ωστόσο, στο πλαίσιο των νέων δεδομένων, η προώθηση της ενσωμάτωσης των ΤΠΕ στην εκπαιδευτική διαδικασία δεν μειώνει αλλά αντίθετα ενισχύει τη θέση του εκπαιδευτικού, ο οποίος έχει πλέον τη δυνατότητα να κινηθεί με διαφορετικό τρόπο και να διαδραματίσει έναν πολύ κρίσιμο ρόλο, σχεδιάζοντας την όλη μαθησιακή πορεία και προσαρμόζοντας τη μέθοδο και τον τρόπο της διδασκαλίας στο πνεύμα των απαιτήσεων και των ευρύτερων αλλαγών που φαίνεται να επιφέρει το σύγχρονο μαθησιακό περιβάλλον. Στο περιβάλλον αυτό οι μαθητές δεν πρέπει πλέον να προβαίνουν σε μηχανική απομνημόνευση των γνώσεων αλλά να συμμετέχουν, να δρουν και να ενεργούν ως ατομικότητες, δηλαδή να πειραματίζονται, να κατανοούν, να επιλύουν προβλήματα και να αιτιολογούν τη διαδικασία επίλυσης που προτείνουν. Οι εξελίξεις όμως αυτές καθιστούν φανερό ότι η ενσωμάτωση

των ΤΠΕ στη μαθησιακή διαδικασία δεν σημαίνει απλώς τη χρήση ενός νέου μέσου στη διδακτική διαδικασία, αλλά τη δημιουργία μιας νέας διάστασης που επιφέρει μεταβολές σε σημαντικούς τομείς της εκπαίδευσης όπως είναι π.χ. ο τρόπος μεταβίβασης της γνώσης, οι σχέσεις διδάσκοντος και διδασκομένων, το περιεχόμενο της γνώσης, η σχέση θεωρίας και πράξης, η επικοινωνία μεταξύ των ατόμων και η διαμόρφωση νέας κοινωνικής συνείδησης (Κασιμάτη & Γιαλαμάς 2001, Κουτσογιάννης 2007 & 2011, Μήτσης 2004 & 2015, Παραδιά 2014, Σολομωνίδου 2006).

Επιχειρώντας, με βάση τα παραπάνω, μια πρώτη εκτίμηση της συνεισφοράς των ΤΠΕ στο γλωσσικό μάθημα, θα λέγαμε ότι η εφαρμογή των μέσων αυτών στην εκπαιδευτική διαδικασία έχει ήδη επιφέρει καθοριστικές αλλαγές στον τρόπο διδασκαλίας του. Ιδιαίτερα δε κατά τις δύο τελευταίες δεκαετίες, η συστηματική χρήση και αξιοποίηση των μέσων αυτών στον κλάδο της γλωσσικής διδασκαλίας δημιούργησε νέες δυνατότητες υποστήριξης των χρησιμοποιούμενων διδακτικών μεθόδων και πρωτίστως της επικοινωνιακής προσέγγισης. Η σύγχρονη αυτή διδακτική αντίληψη που δίνει την έμφαση στη λειτουργία της επικοινωνίας και απαιτεί, ειδικά για το γλωσσικό μάθημα, τη μέγιστη δυνατή διεύρυνση των ορίων της διδακτικής διαδικασίας προς την πλευρά του περιβάλλοντος και της γλωσσικής χρήσης, επιβάλλει τη φυσιολογική ενσωμάτωση των νέων τεχνολογιών στη σχολική τάξη, η οποία θεωρείται, ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ως αναγκαιότητα. Πιο συγκεκριμένα, οι σχετικές έρευνες και οι αντίστοιχες εφαρμογές κατέδειξαν ότι η δημιουργική εκμετάλλευση των δυνατοτήτων που μπορούν να προσφέρουν οι νέες τεχνολογίες καθιστά αποτελεσματικότερη τη διδασκαλία και επιταχύνει την επίτευξη των στόχων του γλωσσικού μαθήματος (Μήτσης 2004, 2012 & 2015, Παραδιά 2014).

Εν ολίγοις, η εφαρμοσμένη γλωσσολογία δέχεται σήμερα ότι, σε αντίθεση με την παραδοσιακή αντίληψη, όπου η διδασκαλία της γλώσσας εστίαζε στην τυπική γνώση και τη μηχανική εκμάθηση των κανόνων και των κλιτικών παραδειγμάτων, η διδακτική διαδικασία που στηρίζεται στις ΤΠΕ μπορεί να συμβάλει σε δημιουργικό χειρισμό της γλώσσας και, κατά συνέπεια, να οδηγήσει σε περαιτέρω επικοινωνιακό προσανατολισμό του γλωσσικού μαθήματος. Πιο συγκεκριμένα, η διδασκαλία της γλώσσας που διεξάγεται με τη βοήθεια των ΤΠΕ

εμφανίζει μεταξύ άλλων και τα ακόλουθα πλεονεκτήματα (Μήτσης 2015, Μήτση 2015, Παραδιά 2014):

- (i) Ελαχιστοποιεί τον απαιτούμενο χρόνο για την παρουσίαση, τη μελέτη και την κατανόηση των υπό διδασκαλία φαινομένων ενώ, ταυτόχρονα, δίνει στους μαθητές τη δυνατότητα να αντιληφθούν την οργανική σχέση των επιμέρους γλωσσικών στοιχείων και δομών με τις επικοινωνιακές και άλλες λειτουργίες της γλώσσας. Η καλλιέργεια της ικανότητας αυτής, πέρα από τη χρήση της γλώσσας, ενισχύεται με την παράλληλη οπτική απόδοση των συστηματικών της σχέσεων, δηλαδή με τη δημιουργία ποικίλων οπτικών αναπαραστάσεων όλων των συστηματικών λειτουργιών και φαινομένων που υποστηρίζονται επαρκώς από τα σύγχρονα τεχνολογικά μέσα.
- (ii) Παρέχει τη δυνατότητα συνδυασμού μάθησης και παιχνιδιού (ατομικού ή ομαδικού) με τη χρήση διαδικτυακών γλωσσικών ασκήσεων / παιχνιδιών που σχετίζονται με την ηλικία και το επίπεδο γλωσσομάθειας των μαθητών και αναφέρονται όχι μόνο στη μορφή αλλά και στις σημασίες των λέξεων και, γενικά, οδηγούν σε δημιουργική προσέγγιση του φαινομένου.
- (iii) Συμβάλλει στη συνειδητοποίηση της σχέσης μεταξύ γλωσσικών μορφών και επικοινωνιακών λειτουργιών και βελτιώνει σταδιακά την ικανότητα των μαθητών να επιλέγουν κάθε φορά τον κατάλληλο τύπο, ή τη δομή εκείνη που θα τους αποδώσει το μέγιστο επικοινωνιακό αποτέλεσμα.
- (iv) Οδηγεί σταδιακά και σταθερά τους μαθητές στη διαπίστωση ότι, σε συνθήκες αυθεντικής επικοινωνίας, η γλώσσα και το περιβάλλον εμφανίζουν στενή αλληλεξάρτηση σε βαθμό που η καταλληλότητα των γλωσσικών επιλογών να σχετίζεται απόλυτα με τα δεδομένα του περιβάλλοντος και τους επικοινωνιακούς στόχους των συνομιλητών (Μήτσης 2012 & 2015, Nunan 1998).
- (v) Μια παρόμοιας μορφής διδασκαλία που προσεγγίζει τη γλώσσα από την πλευρά του περιβάλλοντος σε συνδυασμό με τις επικοινωνιακές λειτουργίες παρέχει στους μαθητές τη δυνατότητα να συνειδητοποιούν τη σχέση των γλωσσικών στοιχείων με την κατάσταση επικοινωνίας καθώς επίσης και τον τρόπο με τον οποίο οι φυσικοί ομιλητές χρησιμοποιούν τη γλώσσα στις καθημερινές τους συνομιλίες.

- (vi) Η μετατόπιση του κέντρου βάρους της γλωσσικής διδασκαλίας από το διδακτικό εγχειρίδιο και τον πίνακα σε καταστάσεις αυθεντικής επικοινωνίας, από το ένα μέρος παρέχει στους μαθητές την ευκαιρία δημιουργίας διαπροσωπικών σχέσεων, ενώ από το άλλο επιτρέπει στον διδάσκοντα να διαπιστώσει ελλείψεις, να ανακαλύψει θετικές πλευρές και να διαγνώσει ατομικές διαφορές και μαθησιακά ύφη.
- (vii) Επίσης, η δημιουργική εκμετάλλευση των ΤΠΕ στον τομέα της σύνταξης αποτελεσματικών κειμένων, που αποτελεί κρίσιμο στόχο της γλωσσικής διδασκαλίας, σημαίνει μεταξύ άλλων και το εξής: Σε αντίθεση με την παραδοσιακή αντίληψη, όπου η διδασκαλία της γραφής έδινε έμφαση στο τελικό αποτέλεσμα, δηλαδή στο ολοκληρωμένο κείμενο, η εφαρμοσμένη γλωσσολογία του καιρού μας θεωρεί ότι το ενδιαφέρον πρέπει να εστιάζεται όχι τόσο στην τελική μορφή όσο στη διαδικασία που οδηγεί σ' αυτήν (Brown 1994, Cross 1992, Κουτσογιάννης 1998, Μήτσης 2004, Χαραλαμπίδης & Χατζησαββίδης 1997). Αυτήν ακριβώς την αντίληψη έρχεται να υλοποιήσει πλήρως η χρήση των υπολογιστών, οι οποίοι, είτε αυτοτελώς είτε μέσω ειδικών εκπαιδευτικών περιβαλλόντων, διευκολύνουν τη διαδικασία της παραγωγής κειμένων και εν συνεχεία της αναθεώρησής τους σε προτασιακό και κειμενικό επίπεδο. Παράλληλα, με την αξιοποίηση των λειτουργιών ορθογραφικού ελέγχου και των επιλογών διόρθωσης του κειμένου, προάγεται και η συνειδητότητα της δομής της γλώσσας, εφόσον η βασική γνώση της γλωσσικής δομής είναι απαραίτητη, προκειμένου να χρησιμοποιηθούν με επαρκή τρόπο τα εργαλεία γλωσσικού ελέγχου των υπολογιστών.
- (viii) Τέλος, η δημιουργική εκμετάλλευση των ΤΠΕ στη διδασκαλία της γλώσσας σημαίνει, μεταξύ άλλων, και τα ακόλουθα:
- Τη δυνατότητα του μαθητή να ελέγξει την ορθότητα των ασκήσεων και των εργασιών που πραγματοποίησε και να προβεί σε αυτοδιόρθωση είτε καταφεύγοντας σε σχετικές πηγές, είτε ζητώντας σχετική βοήθεια από τον διδάσκοντα ή τους συμμαθητές του.
 - Τη συνειδητοποίηση από τον ίδιο των ιδιαίτερων ικανοτήτων και των κενών του με αποτέλεσμα από το ένα μέρος τη δημιουργία

αισθημάτων αυτογνωσίας και αυτοεκτίμησης και από το άλλο την καταβολή κάθε δυνατής προσπάθειας για αντιμετώπιση των δυσκολιών και υπέρβαση των αδυναμιών του.

- Την ενδυνάμωση κάθε επιτυχούς προσπάθειας του μαθητή.
- Τη δυνατότητα πολλαπλασιασμού των πηγών αναζήτησης αυθεντικού υλικού.
- Την ενθάρρυνση κάθε είδους συνεργασίας μεταξύ μαθητών και μαθητών - διδάσκοντος.
- Την αυτονόμηση σε σχέση με μοναδικές παραδοσιακές πηγές πληροφόρησης (όπως π.χ. τα σχολικά εγχειρίδια).
- Τη δυνατότητα επεξεργασίας αλλά και σύνθεσης ολοκληρωμένων κειμένων (παραγωγή γραπτού λόγου) κ.ά.
- Σχετικά δε με τον ρόλο και την παρουσία του διδάσκοντος, επαναλαμβάνουμε ότι, στο πλαίσιο των σύγχρονων μεθοδολογικών αντιλήψεων, ο διδάσκων δεν μπορεί να αποτελεί την αυθεντία, ούτε να υπολογίζει στο κύρος και την εξουσία με την οποία τον περιβάλλει η σχολική ιεραρχία. Η ουσιαστική και γόνιμη χρήση των ΤΠΕ πρέπει να τον οδηγεί σε μια δημοκρατικότερη και πιο παιδαγωγική αντίληψη, σύμφωνα με την οποία ο ίδιος αντιλαμβάνεται τον εαυτό του όχι ως «κυρίαρχο», αλλά ως συνεργάτη, συνερευνητή και συντονιστή της εργασίας που γίνεται στην τάξη. Προφανώς, μια παρόμοια αντίληψη όχι μόνο δεν μειώνει τον ρόλο και την αξία του, αλλά αντίθετα τον αναδεικνύει σε ουσιαστικό ρυθμιστή της διδακτικής διαδικασίας. Από αυτόν εξαρτάται η επίτευξη των στόχων και η όλη επιτυχία του μαθήματος. Αρκεί να διαθέτει επαρκή επιστημονική και παιδαγωγική κατάρτιση και, ταυτόχρονα, να πιστεύει στην αξία και την αποτελεσματικότητα του εγχειρήματος που του έχει ανατεθεί.

Κλείνοντας, πρέπει να επισημάνουμε κάτι αυτονόητο (που αποτέλεσε ωστόσο θέμα ερευνών και συζητήσεων σχετικά με την εφαρμογή των τεχνολογικών μέσων), ότι δηλαδή η τεχνολογία δεν μπορεί να υποκαταστήσει την εκπαιδευτική διαδικασία, ούτε να αποτελέσει αυτοσκοπό, αλλά ότι, σε κάθε περίπτωση, συνιστά ένα βοηθητικό μέσον που μπορεί να συμβάλει στην καλύτερη οργάνωση και αποτε-

λεσματικότερη διεξαγωγή του μαθήματος. Όπως συμβαίνει με όλους τους παράγοντες της διδασκαλίας, το ίδιο ισχύει και για τις νέες τεχνολογίες, οι οποίες πρέπει να εντάσσονται λειτουργικά στη διδακτική διαδικασία και να αποσκοπούν στην ταχύτερη και αποτελεσματικότερη επίτευξη των στόχων της. Υπό το πρίσμα αυτό, ο ρόλος του διδάσκοντος καθίσταται καθοριστικός για την επιτυχία ή την αποτυχία της γλωσσικής διδασκαλίας που υποστηρίζεται από τις ΤΠΕ. Η χρησιμότητα των ποικίλων εφαρμογών του υπολογιστή, των υπηρεσιών του διαδικτύου και των προηγμένων τεχνολογιών εξαρτάται από την καλή γνώση του αντικειμένου, τη σωστή διαχείριση του διδακτικού υλικού, την παιδαγωγική αντιμετώπιση του μαθητικού κοινού και τη σωστή χρήση των μέσων και αυτό σημαίνει ότι ο διδάσκων σε καμιά περίπτωση δεν πρέπει να λησμονεί ότι η τεχνολογία υπάρχει για να υπηρετεί και να διευκολύνει τον άνθρωπο και όχι το αντίθετο (Clark 1983, Hede 2002, Μήτσης 2004, Παραδιά & Μήτσης 2011, Παραδιά 2014).

3.6 Επικοινωνιακή διδασκαλία της γλώσσας και γραμματισμός των μέσων μαζικής επικοινωνίας

(Νικολέττα Τσιτσανούδη – Μαλλίδη)

3.6.1 Εισαγωγή

Η κατάκτηση από τα παιδιά της γνώσης σχετικά με τη γραφή και την ανάγνωση πριν την καθοδήγηση του σχολικού γραμματισμού συνδέεται με σοβαρές απαιτήσεις που προκύπτουν από τη σύγχρονη ζωή (Τάφα 2004). Ως απόρροια των ραγδαίων τεχνολογικών εξελίξεων στον τομέα της επικοινωνίας εμφανίζεται το πρόταγμα της εξοικείωσης παιδαγωγών και μαθητών με πολλά είδη νέων γραμματισμών. Χαρακτηριστικά αναφέρουμε την ανάδειξη των ΜΜΕ και ειδικά της τηλεόρασης σε εκπαιδευτικά και παιδαγωγικά εργαλεία ή ευρύτερα ως μια εναλλακτική μορφή σχολικής εκπαίδευσης, παρά τις σημαντικές διαφορές που εμφανίζουν σε σχέση με τα σχολικά συστήματα (Meyrowitz 1995, Postman 1979: 163-168).